

O'ZBEKISTONDA YO'QOLIB BORAYOTGAN O'SIMLIK VA HAYVON TURLARINI MUHOFAZA QILISH

Rajabova Ozoda

Navoiy Davlat Pedagogika Instituti Akademik litseyining biologiya fani o'qituvchisi

Ravshanov Ma'ruf

Navoiy Davlat Pedagogika Instituti Akademik litseyining biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Hech bir inson dinozavrlarning yo'q bo'lib ketish sababini aniq dallillar bilan aytib berolmaydi. Bir narsa aniqki, inson faoliyati va tabiatga ta'siri dinozavrlardan keyin paydo bo'ldi. Bugun boshqacha hayot. Yo'qolib borish arafasidagi turlar soni oshmoqda. 1980 yildan 2000 yilgacha AQSH da 40 ga yaqin o'simlik va hayvon turlari yo'q bo'lib ketdi. Sababi, insoniyatning yer yuzini katta maydonlarini egallashi va o'zlashtirish, ehtiyojlarini qondirishi hisobiga turlar soni kamayib ketmoqda.*

Kalit so'zlar: *Zamburug', Gavaya, flora, amfibiya, sutemizuvchilar, sudralib yuruvchilar, gulli o'simliklar, Indoneziya, sutemizuvchi, Yevropa, endemik, Kolumbiya, Ekvador, tropik, biosfera, komponentlar, Tabiat resurslari, quruqlik, ekotizm, populyatsiya.*

Biron bir turning yo'qolishi yoki kamayib ketishi har xil tur populyatsiyasi uchun noqulaylik keltirib chiqaradi, zero, turlar doimo bir-biri bilan turlicha o'zaro bog'langan. Suv ekotizmi va quruqlik ekotizmlarida turlar xilma-xilligini saqlash hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Tabiat resurslaridan oqilona foydalanmasligimiz oqibatida, qanchadan qancha turlar va notirik komponentlar xavf ostida qolayapti. Tabiatning chiroyli manzarasi, ko'rkam go'shalari, o'zining hayvonot va o'simlik olamining g'aroyibotligi bilan ajralib turuvchi biosferani saqlash har birimizning insoniylik burchimizdir. Biologik xilma-xillik tropik o'rmonlarda, ya'ni doimiy nam iqlimli hududlarda, jumladan, Ekvadordagi Yasuni milliy bog'ida yuqori bioxilma-xillik mavjud. Quruqlik bioxilma-xilligi okean bioxilma-xilligidan 25 marotaba yuqori. Yer yuzida mavjud bo'lgan 8,7 million turning 2,1 millioni okean uchun xos ekanligi baholandi. Kolumbiya yuqori bioxilma-xillikka ega bo'lgan mamlakat hisoblanib, u yerda endemik turlar ko'p. Ya'ni bu turlar boshqa biror mamlakatda uchramaydi. Yerda mavjud bo'lgan turlarning 10% ga yaqini Kolumbiyada uchraydi va 1900 dan ko'proq qush turlari Yevropa va Shimoliy Amerikaga qaraganda ko'proq. Kolumbiyada dunyo sutemizuvchi turlarining 10% i uchraydi. Dunyoning suvda va quruqda yashovchilarining 14 % i va dunyo qushlarining 18%i Kolumbiyada uchraydi. Indoneziya dunyo gulli o'simliklarining 10% ini, sutemizuvchilarning 12% ini, sudralib yuruvchilar, amfibiylar va qushlarning 17% ini o'z ichiga oladi. Madagaskar orolidagi florada o'simlik turlarining 66% endemik, Yangi Zelandiya

orolida esa 72 %, Gavaya orollarida 82-90%. Janubiy Xitoyning Chjetszyan proventsiyasida Sharqiy Osiyoning Ginko daraxti yovvoyi holda faqat shu yerda o'sadi. AQSH g'arbidagi bir qancha rayonlarda mamont daraxti faqat shu yerlarda o'sadi. Turlar qonun tomonidan saqlansada, toki ularning tabiiy muhiti saqlanmaguncha ular hayot kechira olishmaydi. Atrof muhitni muhofaza qilish ko'pincha, tabiiy muhitni yoki butun ekotizimni saqlashga asoslangan bo'ladi. Buni bajarishning usullaridan biri bu tabiat muhofazasini yaratish bo'lib, u xuddi, xalqaro bog'lar va yovvoyi hayot hududlarini saqlash kabi bo'ladi. 1872-yilda birinchi Xalqaro bog' Yellow Stone National Park hisoblanib, AQSH da tashkil qilingan. O'sha davrda Kulrang ayiq, loss va bug'ular Shimoliy Amerika hududi tomonga ko'chirilib, joyi o'zgartirilgan edi. Bu hayvonlar ozuqa to'plash uchun yerning ko'plab hududlarini darbadar kezardilar. Agar ularning tabiiy muhiti kichik bo'lsa ular yashay olmaydilar. Misol uchun, kulrang ayiq kuniga katta miqdorda ozuqaga muhtoj bo'ladi. Kulrang ayiqqa o'z qornini to'ydirishi uchun bir nechayuz km hududlar kerak bo'ladi. Aholining tabiatga noto'g'ri munosabati ham o'simliklarning kamayib ketishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, keyingi yillarda qizil lola, sallagul, shirach va shunga o'xshash nafis gulli o'simliklarning juda kamayib ketganligining guvohi bo'lib turibmiz. O'simlik turlarini saqlash va muhofaza qilish uchun 1979 yilda O'zbekiston "Qizil kitobi" ta'sis etildi. Qizil rang - xavfli, ta'qiqlovchi va man qiluvchi ramziy ma'noni anglatadi. "Qizil kitob" nabotot olamining kamyob, yo'qolib ketish xavfi ostidagi turlari haqida mukammal ma'lumot beradi. Uning vazifasi - jamoatchilik va davlat idoralarini tabiat muhofazasi masalasiga jalb etishdan va turlar genofondini saqlab qolishga ko'maklashishdan iborat. O'zbekiston florasining yo'qolib ketish xavfi ostida turgan 163 turi "Qizil kitob"ning 1984 yilgi nashriga kiritilgan. Shuni esda tutish kerakki, "Qizil kitob" ning birinchi jildi (tomi) hayvonlar bo'yicha bo'lib, 1983 yilda nashr qilingan. 1998 yilga kelib, O'zbekiston "Qizil kitobi" ga kiritilgan o'simlik turlarining soni 301 taga yetdi. 2009 yilda nashr etilgan O'zbekiston Respublikasining «Qizil kitobi» ga esa 321 ta o'simlik va 3 ta zamburug' turlari kiritilgan. O'simlik dunyosini muhofaza qilish jarayonida keng omma ishtirok etgan taqdirdagina ijobiy natijalarga ega bo'lish mumkin. Shundagina, biz kelgusi avlodlar uchun nabotot olamining bebaho boyligini saqlab qoldirgan bo'lamiz. Hayvonlar biologik resurslarning ajralmas bir qismidir va ular tabiatda moddalar va energiya almashinuvida muhim rol o'ynaydi. Hayvonot olami umuman insoniyatning yashashi, hayoti faoliyatida juda muhimdir. Ma'lumki, uy hayvonlari hisoblanadigan qoramol, qo'y, echki, to'ng'iz, ot, eshak, tuya, qolaversa it, mushuk kabi jonzotlar bizning hayotimizda tayin bir maqsad uchun boqiladi. Ayrim hayvon turlari biz uchun oqsil, moy, sut manbai, boshqasi xo'jalik uchun asqotadigan ishlarni bajaradi, transport sifatida, uylarni qo'riqlashda, zararkunandalar bilan kurashishda beminnat dastyor hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Гафурова, С. Ш., & Юсупходжаева, С. Т. (2022). ТРЕВОЖНЫЕ-ФОБИЧЕСКИЕ РАССТРОЙСТВА ПРИ СИНДРОМЕ РАЗДРАЖЕННОГО КИШЕЧНИКА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПСИХОТЕРАПИИ И ПСИХОФАРМАКОТЕРАПИИ.
2. Юсупходжаева, С., & Гафурова, С. Ш. (2022). ЗНАЧЕНИЕ КОГНИТИВНО-БИХЕВИОРАЛЬНОЙ ПСИХОТЕРАПИИ ПРИ ТРЕВОЖНО-ДЕПРЕССИВНЫХ РАССТРОЙСТВАХ.
3. Gafurova, S. S., & Yusuphadjaeva, S. T. (2023). ANXIETY-PHOBIC DISORDERS IN IRRITABLE BOWEL SYNDROME AND THE EFFECTIVENESS OF PSYCHOTHERAPY AND PSYCHOPHARMACOTHERAPY. *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*, 3(1), 110-115.
4. Yusuphodjaeva, S. T., & Gafurova, S. S. (2023). METHODS OF COGNITIVE-BEHAVIORAL PSYCHOTHERAPY IN THE TREATMENT OF RHEUMATOID ARTHRITIS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(1-2), 701-706.
5. Юсупходжаева, С. Т. (2020). Психоэмоциональные расстройства при ревматоидном артрите и методы их психокоррекции. *Журн. Неврология*, (3).
6. Юсупходжаева, С. Т. (2020). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ БОЛЬНЫХ РЕВМАТОИДНЫМ АРТРИТОМ И МЕТОДЫ ИХ ПСИХОКОРРЕКЦИИ. In *Global Science and Innovations 2020* (pp. 170-174).
7. Холматова, Ё., Собиржонова, М., & Жураева, М. (2020). ДОСТИГНУТЫЕ УСПЕХИ В ИММУНОПРОФИЛАКТИКЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. *Мировая наука*, (1 (34)), 554-556.
8. Kizi, M. I. B., Nemattillaevna, K. Y., & Jalolidinovna, I. Z. (2021). DISINFECTION OF WATER FOR DRINKING: OZONE DISINFECTION METHOD. *Достижения науки и образования*, (1 (73)), 68-70.
9. Холматова, Ё. Н., Хамдамов, Х. О., Бадриддинов, О. У., & Шарапова, М. Б. (2021). СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ПАТОГЕНЕЗ УВЕИТОВУ ДЕТЕЙ. *Экономика и социум*, (11-2 (90)), 620-624.
10. Кенжаев, С. (2022). Амир Темур ва Хитой дипломатик муносабатларининг объектив ва субъектив омиллари. *Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot*, 1(26), 130-135.
11. Кенжаев, С. (2022). Амир Темур ва Хитой дипломатик муносабатларининг объектив ва субъектив омиллари. *Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot*, 1(26), 130-135.
12. Kenjaev, S. (2022). THE IMPORTANCE OF THE NORTHERN AND SOUTHERN NETWORK OF THE GREAT SILK ROAD IN AMIR TEMUR'S

RELATIONS WITH CHINA. *Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya
va amaliyot*, 1(28), 84-86.

